

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ
42

ISSN 1211-7250
ISBN 80-86023-29-X

BRNO 2001

PŘEHLED VÝZKUMŮ 42 (2000)

- Vydává: Archeologický ústav AV ČR Brno
Královopolská 147, 612 00 Brno
E-mail: infor@iabrno.cz
<http://www.iabrno.cz>
- Odpovědný redaktor: Doc. PhDr. Jaroslav Tejral, DrSc.
- Redakce a příprava pro tisk: Mgr. Balázs Komoróczy, Ing. Petr Škrdla, Ph.D.,
PhDr. Lubomír Šebela, CSc., Mgr. Richard Zatloukal, Miroslav Lukáš,
Alice Del Maschio
- Na titulním listě:
1. Výřez jihovýchodní části historického jádra města Brna z plánu z roku 1754 (Archiv města Brna, Sbíрка map a plánů K11).
Uložení Portos//D:/scanner/PV 2000/PV/Pvtif.tif
 2. Dvě středověká aquamanile ve tvaru beránka a koníčka, pocházející z odpadních jímek, odkrytých roku 2000 při výzkumu severozápadní části tzv. „Velkého Špalíčku“ v Brně (Dominikánská 3, 5, 7). Foto Karel Šabata, Museum města Brna.
- Tisk: BEKROS
- Náklad: 350 ks

© 2001 by the Authors.

All rights reserved.

AÚ AV ČR Brno, Královopolská 147, 612 00

dřích at Strachotín. The layer originated after cancellation of the churchyard in 1872. The authors found fragments of human bones, vessels of the 13. - 15. century and modern glass on piles of exploited earth. A potsherd belonging to the period of the Great Moravian Empire represents a solitary find (fig. 36).

ŠAKVICE (okr. Břeclav)

Kostel na návsi. Středověk, novověk. Jáma vyplněná lidskými kostmi. Záchraný výzkum.

Výkop plynové přípojky směřující k severní zdi kostela v Šakvicích porušil v těsném sousedství základového zdiva rozsáhlou jámu vyplněnou lidskými kostmi. Ve vyházené hlíně byly nalézány novověké střeby. Ze spodních částí profilu, z hloubky 150-200 cm, se podařilo vyzvednout fragmenty středověkých nádob. Nálezová situace nedovolovala rozlišit, zda keramika v této úrovni datuje uložení kostrového materiálu už někdy v průběhu 14.-15. století, nebo zda k zaplňování jámy došlo až v novověku a při poklizení kostí z narušovaných hrobů byly tehdy sesbírány a přimíchány k antropologickému materiálu rovněž středověké střeby. Na nutnost archeologického zásahu upozornil pracovníky muzea pan L. Měšťan.

Ondrej Šedo, Regionální muzeum Mikulov

Resumé:

Šakvice (Bez. Břeclav), Intravillan der Gemeinde, Kirche. Mittelalter, Neuzeit. Mit Menschenknochen ausgefüllte Grube. Rettungsgrabung.

ŠTERNBERK (okr. Olomouc)

Farní kostel Zvěstování Panny Marie. Vrcholný středověk, novověk. Zjišťovací výzkum.

Městský úřad ve Šternberku inicioval archeologický výzkum v kostele Zvěstování Panny Marie ve Šternberku (kostel je zapsán v Ústředním seznamu kulturních památek ČR pod číslem 8001972), který probíhal v kostele ve dnech od 10. července do 30. srpna roku 2000. Výzkum prováděl Archeologické centrum Vlastivědného muzea Olomouc. Archeologickému výzkumu předcházela nedestruktivní archeogeofyzikální průzkum, který provedli pracovníci firmy Geodrill s.r.o. Brno a Archeologického ústavu AV ČR Brno. Při tomto průzkumu se pomocí půdního radaru a dipólového elektromagnetického profilování hledají geofyzikální anomálie (Hašek - Peška - Tomešek 2000a). Naměřené výsledky byly ověřeny pedologickou sondáží a pomocnými vrty (Hašek - Peška - Tomešek 2000b). Vlastní archeologický výzkum navázal na tyto informace, neboť probíhal uvnitř kostela a to v těchto místech: v kapli Panny Marie Pomocnice

(sonda 1), při bočním oltáři Svatého kříže (sonda 2), v kapli pod schodištěm vedoucím na kazatelnu (sonda 3), před novou oltářní mensou postavenou roku 1986 (sonda 4), před bočním vchodem do kostela na severozápadní straně (sonda 5). Dále byl proveden průzkum a následná dokumentace současné barokní krypty, která se nachází pod kostelem. Na základě výsledků archeogeofyzikální prospekce byla vyznačena sonda 1, která leží v ose kaple Panny Marie Pomocnice. Po odstranění břidlicové dlažby a záspy se objevila cihlová barokní krypta o rozměrech 1,3x1,2x0,94 m. Krypta měla cihlovou klenbu i podlahu. V kryptě se nacházely dvě dřevěné bedny. Větší bedna byla situována blíže závěru kostela na straně epištolní. Menší ležela na straně evangelijní, obsahovala cínovou schránku bez nápisů s kosterními ostatky robustního muže v podobě dolních končetin a části pánve, které se po vyjmutí rozpadaly na prach. Věk bylo možno určit jen přibližně, okolo 50 let, výška 192,2 ± 4,49 cm. Muž trpěl stařeckou artrózou (Drozdová 2000, 15-18). Ostatky byly zabaleny v jemné barevné látce, dále byla ve schránce nalezena zcela ztrouchnivělá listina s pečeti augustiniánského konventu z červeného vosku. Jak vyplývá mj. i z historických souvislostí, mělo by se s největší pravděpodobností jednat o ostatky Alberta II. ze Šternberka (Čermák - Peška - Vrána 2000).

Větší bedna obsahovala rovněž cínovou schránku, ale s rytými nápisy o uložených ostatcích. Nalezené neúplné kosterní pozůstatky patřily, ve shodě s nápisy, Petrovi ze Šternberka a jeho ženě Anně Rebece z Kravař. Ostatky byly od sebe odděleny podélnou přepážkou, která rozčlenila cínovou schránku na dvě části. Větší kostra patřila robustnímu muži se silně vyvinutým svalstvem a výškou 187,3 ± 4,49 cm; určení věku podle obrusu zubů 45-55 let, na skeletu jsou patrné artritické změny (Drozdová 2000, 4-9). Kostra Anny Rebečky se dochovala v silně fragmentárním stavu, proto i metrické zhodnocení je méně přesnější než v případě Petra ze Šternberka. Věk byl určen na 45-50 let a výška 164,4 ± 4,49 cm. Na ostatcích ženy se též dochovaly znaky osteoartrózy (Drozdová 2000, 10-14). V sondě 2, která byla položena v hlavní lodi před bočním oltářem sv. Kříže, byl odhalen zbytek zdi z lomového kamene o rozměrech: maximální délka 2,56 m, max. šířka 1,10 m, max. výška 0,30 m. Objevená část zdi je možná součástí původního gotického kostela, případně se může jednat o pozůstatek mladších renesančních přestaveb. Ve vrstvě stavební sutě bylo nalezeno několik keramických zlomků ve značně fragmentárním stavu (zlomek středověké pokličky, zlomek okraje z novověkého polévaného poháru a zlomek kachle). V sondě 2 se dále našly části kostrových pohřbů. Ostatky dvou jedinců ležely na zádech v natažené poloze, z koster se dochovaly pouze dolní končetiny. Nepodařilo se zachytit stopy rakví

ani výkopů hrobových jam. Na S konci sondy v lodi kostela se našla část cihlového schodiště o rozměrech: max. délka 1,12 m, max. šířka 0,60 m, max. výška 0,46 m. Schodiště asi patřilo k renesanční hrobce, kterou nechal vybudovat prelát M. Gašínský z Gašínu (1608-1618) před oltářem sv. Filipa a Jakuba (dnes sv. Kříž), která se patrně dnes nachází pod novou oltářní mensou. Sonda 4 ležela před novou oltářní mensou v hlavní lodi kostela a ukázala nám pod dnešní podlahou mohutnou vrstvu z malty a kamení o síle 0,50 m, níže bylo zachyceno jen rostlé podloží. Tato vrstva sloužila pravděpodobně pro lepší stabilitu kostela nebo podlahy. V této vrstvě se neobjevily žádné archeologické nálezy. Sonda 3 se nacházela pod schodištěm vedoucím na kazatelnu v boční kapli Panny Marie Pomocnice. V této sondě byly do hloubky jednoho metru zachyceny pouze dvě suťové vrstvy bez náleží, pocházející nejdříve z doby barokní přestavby. Sondou 5 jsme vykopali v hlavní lodi mezi řadami lavic u bočního vstupu do kostela. Zde byla odkryta část původního schodiště, které vedlo z kostela do dodnes zachované krypty. Dnešní vstup do krypty je mimo vlastní kostel před západním průčelím. Schodiště bylo zasypáno stavební suti, patrně ještě v 18. století, snad ze sanitárních důvodů, nebo při změně funkce kostela z klášterního na farní u příležitosti zrušení augustiniánského kláštera ve Šternberku. Z bezpečnostních důvodů nemohlo být celé schodiště obnaženo.

V další fázi výzkumu bylo naším úkolem otevřít a zdokumentovat kryptu pod kostelem. Dnešní krypta je z větší části barokního původu a vznikla při stavbě nynějšího kostela. Skládá se ze vstupního schodiště, předsíně a chodby, která spojuje čtyři pohřební komory. Vstupní schodiště se nachází před hlavním vstupem do kostela a překrývá ho velká pískovcová deska. Vstupní otvor má rozměr 1,62x0,91 m. Když sestoupíme po schodech dolů, dostaneme se do malé předsíně. Nynější schodiště bylo postaveno pouze z cihel, na délku měří 2,16 m, na šířku 0,90 m, výška od dnešního povrchu je 2,74 m. Předsíň je do výšky 1,70 postavena ze smíšeného zdiva z cihel a lomového kamene. Od této výšky je zdivo předsíně spolu s valenou klenbou vystavěno jen z cihel. Předsíň má délku 2,50 m, šířku 1,90 m a výšku 2,22 m. Celá chodba má rozměry 17x2,20x2,00-2,18 m, a do výše jednoho metru je, stejně jako zdi ve všech komorách, postavena z lomového kamene a cihel. Od jednoho metru výše jsou zdi a valené klenby postaveny pouze z cihel. I když charakter chodby je stejný po celé její délce (použitý materiál, pojivo, cihly, kameny) lze rozdělit chodbu na dvě nestejně části – chodba 1 a chodba 2. Při pohledu na půdorys krypty se zdá, že nový vstup je postaven dodatečně spolu s chodbou 1. V celé kryptě jsou stejné také podlahy vytvořené z lité malty o tloušťce cca 0,10 m, pod nimi je skalnaté podloží, které místy prostupuje do

zdi. Na levé straně zmiňované chodby se nacházejí vstupy do pohřebních komor 1 a 2, na straně pravé je vstup do pohřební komory 4 a závěr chodby tvoří vstup do pohřební komory 3.

Komora 1 jako jediná obsahovala kostrový pohřeb augustiniánského kanovníka Kazimíra Herdina, v anatomické poloze a ve značně poškozené prkenné rakvi. Kostra se dochovala vlivem vlhkosti ve velmi špatném stavu, proto lze věk určit jen rámcově (30-70 let); stav nálezu nedovolil ani stanovit věk mrtvého (Drozdová 2000, 19-23). Samotná komora 1 má obdélný půdorys o rozměrech 7,90x3,30x2,20 m se dvěma rovnoběžnými cihlovými podstavci pro rakve o rozměrech 6,24x0,30x0,30 m. I v ostatních komorách najdeme podobné zidky. Ve stěně naproti vchodu se ve výšce 0,80 m od podlahy nachází větrací otvor vedoucí k větrací šachtě, která se postupně zužuje, až se vytrácí vysoko ve stěně kostela. Komora 2 má poněkud méně pravidelný půdorys, což odpovídá složitějšímu stavebnímu vývoji, jako by na sebe byly s menší boční odchylkou napojeny dvě obdélné komory. Maximální délka komory činí 7,90 m, max. šířka 3,10 m a max. výška 1,90 m. Zde se dochovaly relikty středověkého zdiva. Jak naznačují dosavadní výsledky výzkumu, jedná se o zbytky původní gotické kaple, místo prvotního uložení Alberta II. ze Šternberka. Pozůstatky gotického zdiva se našly na levé straně od vchodu do komory (pohled dovnitř z chodby), kde se v nezazděných lunetách nachází část gotického pilíře, patrně pozůstatek zaklenutí krypty. Malá část stěny krypty ve formě zbytku litého jádra zdi se dochovala také z obou stran vchodu do komory. Charakter těchto zdí naznačuje možnost, že jde o část obvodového zdiva z původní gotické krypty. Pojivo středověkého zdiva v komoře 2, malta s velkými vápennými oky, odpovídá pojivu části zdiva v komoře 4 a také reliktu zdi v sondě 2. Ve stěně komory 2 bylo navíc objeveno zasypané schodiště z cihel o délce 1,80 m, šířce 0,80 m a výšce 1,80 m, které ústilo do kostela (viz sonda 5) a z něhož se podařilo odhalit pouze první dva schody. Výsledkem složitějšího stavebně historického vývoje této partie krypty je přítomnost čtyř podstavců na rakve (délka 2,80-3,10 m, šířka 0,30 m a výška 0,30 m) a dvou větracích otvorů, které jsou umístěny naproti vchodu. Vchod do komory 3 se nachází na konci spojovací chodby a její půdorys je obdélný o rozměrech 2,80x2,00x1,80 m. I v této komoře byl objeven naproti vchodu větrací otvor s větracím kanálkem, lomícím se někde pod podlahu kostela. Stojany na rakve jsou zde také a mají tyto rozměry: 2,00x0,30x0,30 m. Komora 4 má obdélný půdorys a rozměry 7,50x3,30x2,22 m. Na stěně naproti vchodu se nachází relikv původního zdiva kostela - zeď z lomového kamene spojená maltou s velkými vápennými oky (zeď 914). Dvě zidky na rakve mají rozměry 2,20x0,30x0,30 m.

Zjišťovací archeologický výzkum prokázal jednoznačně pozůstatky starší gotické krypty v prostoru komory 2, ve které bylo patrně původní místo uložení ostatků Alberta II. ze Šternberka. Gotické architektonické články, druhotně použité jako stavební kámen, byly objeveny také při vizuálním průzkumu současné krypty. Bylo objeveno současné místo uložení ostatků obou významných zakladatelů, tj. Alberta II. ze Šternberka a Petra ze Šternberka, čímž výzkum naplnil své hlavní cíle.

Jaroslav Peška, Jakub Vrána, AC VM Olomouc

Literatura:

- Čermák M. - Peška J. - Vrána J. 2000: Pozoruhodné objevy v kostele Zvěstování Panny Marie ve Šternberku. Střední Morava 11, Olomouc, 4-17.
- Drozdová E. 2000: Antropologický rozbor kosterních pozůstatků objevených v kostele Zvěstování panny Marie ve Šternberku. Odborný posudek uložený na AC VMO.
- Hašek V. - Peška J. - Tomešek J. 2000a: Zpráva o archeoefyzikální prospekci na akci Šternberk, okr. Olomouc - kostel Zvěstování Panny Marie. Uloženo na AC VMO.
- Hašek V. - Peška J. - Tomešek J. 2000b: Zpráva o archeoefyzikální prospekci na akci Šternberk, okr. Olomouc - kostel Zvěstování Panny Marie, doplňkový průzkum. Uloženo na AC VMO.
- Hosák L. 1936: Historický místopis země Moravskoslezské, V. Olomoucký kraj. Brno. 605-608.
- Kaňák B. - Koudela M. - Mrcký J. 1996: Šternberk slovem a obrazem. Litomyšl.
- Medek V. 1971: Osudy Moravské církve do konce 14. věku. Praha.
- Mlčák L. - Žurek J. 1992: Stavebně-historický průzkum a návrh památkové obnovy augustiniánského kláštera ve Šternberku. Olomouc.
- Richter V. 1953: Příspěvky k činnosti Frant. Ant. Grimma. Časopis Společnosti přátel starožitností, 61/1, Praha, 193-200.
- Svátková L. 1977: Farní kostel Zvěstování Panny Marie ve Šternberku. Sborník památkové péče v Severomoravském kraji 3, Ostrava, 144-150.
- Vlček P.-Sommer P.-Foltýn D. 1998: Encyklopedie českých klášterů. Praha, 87, 103-105.

Resumé:

Šternberk (Bez. Olomouc), Pfarrkirche Zvěstování Panny Marie. Hochmittelalter, Neuzeit. Vorläufige Sondierung.

ŠTERNBERK (okr. Olomouc)

Farní ulice 5 (čp. 69), parcely č. 9, 12, 13, 14. Novověk. Zjišťovací sondáž.

Lokalizace: ZM ČR 1 : 10000, rok vydání 1997, list 14-44-25; 264 mm od Z, 267 mm od J s. č.

V prosinci 2000 byla v rámci stavebně-historického průzkumu sklepení bývalého augustiniánského kláštera při kostele Zvěstování Panny Marie provedena sondáž, která vyloučila možnost hypotetické existence dalšího patra sklepení. Celkem byly vyhloubeny čtyři výkopy. Sonda 2/00 odkryla v vzdálené níže torzo barokní latríny a poskytla množství materiálu datovaného od 18. do první poloviny 20. století, mj. se podařilo rekonstruovat džbán s modrou malbou Ježíše Krista na bílém podkladu.

Karel Faltýnek, Státní památkový ústav v Olomouci

Resumé:

Šternberk (Bez. Olomouc), Farní Gasse Nr. 5. Neuzeit. Der Kloster. Vorläufige Sondierung.

ŠTERNBERK (okr. Olomouc)

Hlavní náměstí před č. o. 15, parcela č. 253. Sídlištní vrstvy. Novověk. Záchranný výzkum.

Lokalizace: ZM ČR 1 : 10000, rok vydání 1997, list 14-44-25; 241 mm od Z, 253 mm od J s. č.

Záchranný výzkum byl vyvolán výkopem pro přípojku plynovodu v centru města. Sonda (1 x 1,6 m) byla kopána do hloubky 1,2 m. Její dno tvořila minimálně 0,2 m silná vrstva štětu z ostrohranných úlomků kamene, obsahující keramiku z druhé poloviny 15.-16. století. Nebyl zaznamenán nálezkem keramiky středověké, kterou můžeme očekávat v nižších vrstvách. Původní úroveň povrchu náměstí tedy mohla být v 15. století až o 1 m nižší než dnes.

Hana Dehnerová, SPÚ v Olomouci

Prameny:

Dehnerová, H. 2000: Šternberk, Hlavní náměstí, před č. 15. Nálezová zpráva č. D-330 uložena v archivu SPÚ v Olomouci.

Resumé:

Šternberk (Bez. Olomouc), Hlavní Platz vor Nr. 15. Neuzeit. Siedlungschichten. Rettungsgrabung.